

This paper analyzes the main part of the workout – preparatory, primary and final, describes the types of loads trainings riflemen bullet firing, regarded as changing the intensity and volume loading allows you to create various physical qualities of athletes.

Key words: exercise, workout, special training, training load, volume load, load intensity, volume of training, circuit training.

Отримано: 8.08.2013

УДК 796.011»19»

Г. П. Ковальчук, Є. П. Козак

ПРОБЛЕМА НАВЧАЛЬНО-МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ У 20-х р. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розкрито питання навчально-матеріального забезпечення фізичного виховання учнів та молоді в Україні у 20-х р. ХХ століття. Опіраючись на відповідну джерельну базу, автором проаналізовано заходи радянської влади за участю педагогічної і спортивної громадськості, спрямовані на залучення до занять фізичною культурою молодого покоління, створення відповідної матеріальної бази, збільшення кількості закладів для занять фізичним вихованням, що було зумовлено як поліпшенням економічної ситуації в державі, так і зміною концептуального підходу до проблеми. Водночас звертається увага на те, що незважаючи на помітні зрушення у цій галузі, це не дало можливості до кінця 20-х років остаточно вирішити дану проблему.

Ключові слова: фізичне виховання, навчально-матеріальне забезпечення, фізкультурно-спортивний рух, спортивні майданчики, молоде покоління, фізична культура, спортивні споруди, навчальні заклади, спортивний інвентар.

Актуальність проблеми. Важливою умовою ефективного функціонування системи фізичного виховання дітей та молоді є наявність в освітніх закладах, незалежно від форм власності, сучасної навчально-матеріальної бази: спортивних споруд, достатньої кількості обладнання, інвентарю, технічних засобів для проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів, тренажерної і комп'ютерної техніки тощо.

Розв'язання даної проблеми в Україні здійснюється шляхом правових основ удосконалення системи фізичного виховання, що відображені у Цільовій комплексній програмі «Фізичне виховання – здоров'я нації», Освітній національній програмі «Діти України», «Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст.», Законі України «Про фізичну культуру і спорт», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки та ін. «У матеріально-технічному забезпеченні сфери фізичної культури і спорту, – зазначається у Національній доктрині розвитку фізичної культури і спорту, – пріоритети мають надаватися формуванню розгалуженої мережі сучасних спортивних споруд з урахуванням запитів

різних соціальних, професійних, демографічних груп населення, їх інтересів та рівня спортивної підготовленості» [6].

Творчий пошук нових шляхів і науково обґрунтоване вирішення цієї проблеми в сучасних умовах неможливий без аналізу і переосмислення вітчизняного досвіду минулого стосовно розбудови сучасної системи фізичного виховання дітей та молоді в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання становлення і розвитку основ фізичного виховання в СРСР у 20-30 рр. ХХ ст., основний зміст офіційних документів, постанов у галузі фізичної культури і спорту, що мали вплив на характер фізкультурного руху, особливості діяльності створених фізкультурно-спортивних організацій в нашій країні та ін. представлено у наукових працях історико-педагогічного змісту (В. Кулик, А. Кун, Н. Пономарьова, В. Столбов, Г. Харабуга, І. Чудінов та ін.)

Тенденції та перспективи організації фізкультурно-спортивного руху в Україні, шляхи підвищення ефективності його функціонування розглядаються у дослідженнях (А. Буценко, В. Бляха, А. Корольова, А. Кухтій, Г. Наталова, С. Привіса, Ю. Теппера, Г. Шепеленко та ін.).

Серед досліджень проблем історії розвитку фізичної культури і спорту в Україні у першій половині ХХ ст. слід виділити наукові праці М. Бунчука, А. Догмарова, О. Півеня, В. Прядченка, Ю. Теппера, Б. Трофим'яка, Є. Чернової та ін. Заслужують на увагу наукові та навчально-методичні праці (Ю. Грот, Г. Малка, М. Олійник, В. Папуша, Є. Пристуга, М. Солопчук, С. Філь, О. Худолій, Б. Шиян та ін.), у яких розкрито питання світової та вітчизняної історії фізичної культури і спорту, історії міжнародного спортивного й олімпійського руху, особливості сучасного етапу розвитку теорії і методики фізичного виховання. Проте аналіз джерел дає підстави стверджувати, що проблема навчально-матеріального забезпечення системи фізичного виховання періоду 20 рр. ХХ ст. ще не знайшла належного дослідження, що зумовило вибір теми даної статті.

Формування мети статті. Враховуючи актуальність даної проблеми, її практичну значущість з метою удосконалення сучасної системи фізичного виховання та обмеженість узагальнених історико-педагогічних досліджень, метою статті є висвітлення стану навчально-матеріального забезпечення фізичного виховання молоді в умовах становлення і розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні у 20-х роках ХХ ст. та актуалізація історичного досвіду в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Із здобуття Україною незалежності її уряди і органи влади на місцях стали турботливо відноситись про створення необхідного навчально-матеріального забезпечення для розвитку народної освіти і школи. Зокрема, значну увагу було приділено і розгортанню масової фізкультурно-спортивної роботи і значного розширення її матеріальної бази. Але країна в силу своєї бідності не мала можливості виділяти необхідні для цього засоби. Тому за ініціативою органів всеобучу в Україні почали

створюватись цілий ряд державних спортивно-гімнастичних товариств, у відання яких переходять націоналізовані приміщення старих приватних клубів з їх інвентарем і майном [3].

Не дивлячись на великі труднощі, поступово розпочалося будівництво стадіонів, басейнів, кортів, залів, водних і гречних станцій, треків та інших спортивних споруд. Ініціаторами такого будівництва на початку 20-х років в промислових центрах і містах УСРР виступали органи всеобучу. Старі майданчики перебудовувались і ставали основними центрами фізкультурної роботи й місцями проведення масових спортивних заходів. 31 жовтня 1920 року начальник Головного управління всеобучу М.І. Подвойський видав наказ, який зобов'язував місцеві органи повсюдно організовувати й матеріально підтримувати цю спортивну базу для того, щоб вона стала найпривабливішим центром відпочинку дітей, юнаків і дівчат [2, с.9]. Виконуючи цю вказівку, у містах і селах було побудовано значну кількість стадіонів, спортивних майданчиків, тирів та інших спортивних споруд, яких на початку 1921 року було понад 2000 [4, с.19].

Важливою подією у фізкультурно-спортивному житті України був початок будівництва «Червоного стадіону» у м. Києві на території біля Черепанової гори, на площі 20 десятин. За проектом передбачалось створення спортивного комплексу, центральною частиною якого мав бути стадіон з трибунами на 14 тисяч глядачів, на якому жителі міста могли б не тільки займатися спортом, але й відвідувати змагання, проводити активний відпочинок. Будівництво стадіону стало справою всіх трудящих міста. З цією метою був організований збір коштів, проведення недільників на будові, різних змагань у фонд будівництва, яке було завершено в наступні роки. Згодом «Червоний стадіон», нині київський «Олімпійський», стає ареною багатьох змагань найвищих рангів і базою оздоровлення десятків тисяч киян.

У 1922 році робітники заводу дубильних екстрактів на Куренівці побудували перший у місті робітничий стадіон. У травні 1924 року силами робітників Куренівки його розбудували в стадіон-парк. Цей комплекс мав спортивний майданчик, футбольне поле, бігові доріжки, гімнастичне містечко, а також парк з кінотеатром [8, с.12].

У 1922-1925 роках за ініціативою молоді і при безпосередній її участі в м. Харкові були побудовані і обладнані спортивні майданчики «Червоний залізничник», «Стадіон ім. К. Маркса», «Балабановка», а також інші прості гімнастичні містечка, сектори для легкої атлетики. Сотні юнаків і дівчат усього міста після роботи розчищали пустирі і звалища, звільняли місця для будівництва нових спортивних споруд. На той час кращою спортивною базою тут стала база Спілки металістів (тепер стадіон «Металіст»). На ній були обладнані сектори для занять різними видами спорту, а футбольне поле відповідало тодішнім міжнародним стандартам [7, с.6].

У квітні 1926 року в Полтаві побудовано стадіон, у 1926 році – республіканський стадіон у м. Харкові, а 12 вересня відбулося

його урочисте відкриття [7, с.7]. Із жовтня в м. Херсоні почав діяти стрілецько-спортивний клуб, у якому обладнано тир, військово-тактичну кімнату із різними відділами. Тут можна було знайти всі військові газети і журнали. Відвідування молоді цього клубу досягало 8 тисяч осіб за місяць. На виділені кошти дообладнано польове містечко для позавійськової фізичної підготовки на території Чутувівського табору допризовної підготовки Харківської губернії [1, с.19].

Однією з причин, що стримувала розвиток фізкультурного руху була нестача спортивно-гімнастичного інвентаря та іншого устаткування. Тому в 1922-1923 рр. були створені перші майстерні з його виготовлення у містах Києві, Москві, Самарі, Вятці та ін. Але згодом, у зв'язку з нестачею відповідного устаткування і фінансів вони згодом згорнули свою діяльність. Систематичне виробництво спортивного інвентаря почалося лише з 1927 року з відкриттям фабрики «Динамо» і спеціалізованих майстерень того ж відомства.

У зв'язку з тим, що серед окремих місцевих адміністрацій існували настрої, що стадіони і спортивні майданчики не є їхньою власністю, і тому фізкультурні організації повинні з допомогою громадськості їх утримувати, Президія ВРФК при ВУЦВК 27 березня 1926 року розглянула питання про закріплення спортмайданчиків за радами фізкультури і звільнення їх від орендної плати за користування ними. 26 жовтня 1926 року ВУЦВК підтримав цю пропозицію. У його постанові ОВК зобов'язувалися закріпити за округними РФК спорт-майданчики і будинки фізкультури як нові, так і ті, що можуть будуватися. Вважалося необхідним у новому будівельному сезоні комунальним господарствам виділяти земельні площі для стадіонів та майданчиків в окружних та районних центрах, а також і в селах, а облаштування їх рекомендувалося прилучати до загального плану впорядкування міст [11, с.303].

12 червня 1928 року на засіданні малої президії ВУЦВК обговорювалося питання про звільнення від податків і орендної плати за землю, що відводилася для фізкультспоруд. У прийнятій постанові вказувалося, що всі земельні ділянки, відведені радам фізкультури під фізкультспоруди: тири, стадіони, спортивні майданчики, спортзали звільнялися від орендної плати. Одночасно із цим звільнялися вони також від усіх місцевих та цільових податків. Відповідно до цього рішення 29 серпня 1928 року ВУЦВК і РНК УРСР прийняв постанову «Про звільнення РФК від місцевого податку з будівель і від орендної плати за земельні ділянки». У ній зокрема вказувалося: 1) звільнити від місцевого податку з будівель усякого роду будівлі і споруди, що належать радам фізкультури і призначені для потреб фізкультури; 2) запропонувати місцевим виконавчим комітетам і місцевим радам звільнити ради фізкультури від орендної плати за всі земельні ділянки, що відводяться їм під споруди фізичної культури: під тири, водні станції, будинки фізкультури, спортивні майданчики, зали, тощо [19, с.403].

Питання навчально-матеріального забезпечення системи фізичного виховання в освітніх закладах України цього періоду залежали від джерел фінансування та витрат на освіту, що засвідчено в таблиці 1.

Витрати на освіту в Україні в 1922-1929 рр. (в крб.) [9, с.31]

Навчальні роки	Із центрального бюджету	З місцевого бюджету	Разом
1922/23	9 313 973	5 425 806	14 739 779
1923/24	13 888 950	25 077 135	38 966 085
1924/25	20 437 889	38 713 750	59 151 639
1925/26	28 297 732	60 101 000	88 398 732
1926/27	32 052 592	80 156 000	112 208 592
1927/28	9 846 000	85 156 000	95 002 000
1929	45 200 100	131 099 900	176 300 000

Наведені дані вказують на дві тенденції в розвитку бюджетних витрат на освіту. По-перше, зростання бюджетних витрат на освіту відбувалося протягом вказаного періоду, які збільшились у 12 разів і склали в 1929 році 176 млн. крб. По-друге, простежується поступове переміщення бюджетного фінансування із центру до округів і районів. Якщо в 1922/23 навчальному році витрати із центрального бюджету майже вдвічі перевищували витрати місцевих бюджетів, то в 1929 році кошти на освіту з місцевих бюджетів майже в 4 рази були більшими за асигнування із центру. За межами таблиці залишилася ще одна тенденція. У листі Наркомосу від 20 серпня 1926 року зазначалося, що темпи зростання бюджету Наркомосу значно випереджали темпи зростання як загального, так і військового бюджету. Так звана «чистка» бюджету Наркомосу щорічно складала в загальному бюджеті України 19-23%. У сумарному виразі витрати на освіту з усіх джерел фінансування в 1927/28 навчальному році склали 207,2 млн. крб., а в 1928/29 – 250 млн. крб. [5, с.79]. Тому у системі фінансування в 20-і роки можна виділити два етапи. На першому етапі (1917-1922 рр.) фінансування мережі навчальних закладів здійснювалося стихійно, шляхом щомісячного виділення коштів в основному із центрального бюджету. На другому – (1923-1929 рр.) фінансування здійснювалося на основі попереднього бюджетного планування, коли основний фінансовий тягар було перенесено із центрального на місцеві бюджети. На другому етапі поряд з бюджетним фінансуванням Наркомос активно залучав широкое коло додаткових надходжень, що дозволило забезпечити поступове розширення мережі і структури навчальних закладів. Проте, незважаючи на зростання бюджетного фінансування на другому етапі, загальний обсяг фінансування закладів освіти лише в кінці даного періоду наблизився до витрат дореволюційного рівня.

Розвиток мережі навчальних закладів, спортивних споруд тісно пов'язується із станом навчально-матеріальної бази. Після кількох років війни багато приміщень закладів освіти було зруйновано або знаходилося в аварійному стані і потребували капітального ремонту. Профспілкові і партійні органи надавали допомогу в ремонті загальноосвітніх та професійних шкіл, спортивних залів і майданчиків [13].

Отже, на початку 20-х років зусиллями державних, господарських, партійних і профспілкових органів, комітетів незаможних селян та інших структур значною мірою вдалося відновити, відремонтувати і обладнати матеріально-спортивну базу навчальних закладів.

У другій половині 20-х років стан навчально-матеріальної бази освітніх закладів ще незадовільняв потреби розвитку фізкультурно-спортивного руху. Так, у Сталінському окрузі, у 1926 році 75% шкіл потребували термінового капітального ремонту, 20% – були зовсім непридатні для навчання і тільки 5% вимагали дрібного ремонту. Проведені Наркомосом у 1925/26 навчальному році перевірки показали, що більшість шкіл були переповнені, їх приміщення непристосовані, а фізкультурно-спортивна база була взагалі відсутня [12, с.32].

У зв'язку із цим комісія фізичної культури Державного Науково-Методичного Комітету (ДНМК) на своєму засіданні 20 грудня 1927 року затвердила положення про зали фізкультури при школах, про майданчики фізкультури при школах, про районні шкільні зали та майданчики фізкультури [13, с.73-74]. У затверджених положеннях вказувалося, що фізкультурно-спортивні зали та майданчики створюються з метою належної постановки фізичного виховання дітей у тих навчальних закладах, де немає окремих залів та майданчиків фізкультури і яким не під силу їх обладнати. Були визначені також їх загальні санітарно-гігієнічні норми.

Фізкультурно-спортивні майданчики при школах повинні були функціонувати упродовж року, їх розмір встановлювався з розрахунку 10 м² на кожну дитину. Такий майданчик повинен бути захищений від вітру, диму і пилу. Інструкція також визначала зміст його роботи та наявність спортивного інвентаря: лопати, жердини, драбини, бут, приладдя для спортивних ігор (волейбольна сітка та м'яч, баскетбольні щити, гандбольні ворота та м'яч, городки), гумові м'ячі різного розміру та ін.

Гімнастичні зали при школах будувалися відповідно до кількості дітей, які займаються гімнастикою, з розрахунку 2 м² площі підлоги, не рахуючи 1,5 м. від стін залу, на кожного учня. Мінімальний розмір залу встановлювався 18×12 м, висотою до 6 м, підлога залу повинна бути дерев'яною, температура під час занять повинна становити не менше +10-12°С, при залі повинна бути роздягальня та ін. [13, с.89-90].

Розробка санітарно-гігієнічних вимог окремих типів фізкультурних споруд мала велике значення, впровадження їх у проектування, а потім будівництво сприяло створенню необхідних умов для підвищення рівня проведення занять з фізичної культури і спорту.

Висновки. Отже, навчально-матеріальне забезпечення освітніх закладів на початку 20-х років ХХ ст. для занять фізичною культурою і спортом в основному опиралося на базу, яка була сформована ще у дореволюційні часи і підтримувалася за допомогою незначних ремонтів та переобладнань. Головною причиною, що стримувала цей процес у закладів освіти було недостатнє фінансування, розруха, викликана наслідками революції та громадянської війни.

Водночас, починаючи з 1923 року спостерігався загальний зріст мережі навчальних закладів, перебудова їх структури, що здійснювалася на основі постійно зростаючого бюджетного фінансування і залучення широкого кола додаткових джерел фінансових надходжень через систему централізованого планування будівництва спортивних споруд і виробництва спортивного інвентаря.

З прийняттям закону про перший п'ятирічний план розвитку народного господарства питання створення навчально-матеріального забезпечення фізичного виховання через систему планування було поставлено на наукову основу. Проте здійснення завдання щодо повного навчально-матеріального забезпечення дітей та молоді для занять фізичною культурою вдалося лише в окремих розвинутих промислових округах і містах (Харкові, Києві, Донбасі тощо), що не дало можливості до кінця 20-х років остаточно вирішити дану проблему.

Список використаних джерел:

1. Вестник физической культуры. – 1926. – № 10. – С.19.
2. Кирьянов А.А. Ленинский всеобуч / А.А. Кирьянов // Физкультура в школе. – 1977. – № 7. – С. 8-10.
3. Кукурудзяк М.Г. З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній Республіці / М.Г. Кукурудзяк, М.М. Собчинська. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 1997. – 175 с.
4. Кулик В.В. Від всеобучу до світових рекордів / В.В. Кулик. – К. : Здоров'я, 1971. – 163 с.
5. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливі рішення Комуністичної партії і Радянського уряду в 1917-1957рр. : збірник документів. – К. : Політвидав, 1959. – Т.1 (1917-1941 рр.). – 883 с.
6. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту // Щотижневий збірник актів законодавства. – К. : Офіційний вісник України, 2004. – №39. – С.23-34.
7. Развитие физической культуры и спорта на Харьковщине за годы Советской власти. – Х. : Знание, 1979. – 43 с.
8. Рибаків М. На початку славного шляху / М. Рибаків // Старт. – 1981. – № 8. – С.12-13.
9. Ряппо Я. Що дала Жовтнева революція в галузі освіти на Україні / Я. Ряппо. – Х. : Книгоспілка, 1928. – 38 с.
10. Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень уряду УРСР. – К., 1963. – Т. 1. – 465 с.
11. ЦДАВОВУ, ф. 166, оп.6, спр.10875. Матеріали про викладання фізкультури в учбових закладах. Програми, протоколи 1926/30рр. – 363 арк.
12. ЦДАВОВУ, ф.166, оп.6, спр.10882. Матеріали про проведення фізкультурної роботи 29 квітня 1927 р. – 18 квітня 1930 р. – 163 арк.
13. ЦДАВОВУ, ф.166, оп.6, спр.699. Матеріал про стан і розвиток фізичної культури на Україні (статут, протоколи, інструкції). – 157 арк.
14. Ясницький Г.М. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.) / Г.М. Ясницький. – К. : Вид. Київ. ун-ту, 1965. – 256 с.

This article deals with the question of educational and material support physical education students and youth in Ukraine in the 20th XX century. Based on the corresponding source base, the author analyzes the actions of the Soviet authorities with educational and sports

community aimed at bringing to the physical training of the younger generation, the establishment of appropriate facilities, increasing the number of facilities for physical education classes, due to both improved economic situation in the country and the change of approach to the problem. However, attention is drawn to the fact that despite some progress in this area, it has not given opportunities to late 20^s finally solve this problem.

Key words: physical education, educational and financial support, sports and the sports movement, playgrounds, younger generation, physical education, sports facilities, educational establishments, sports equipment.

Отримано: 20.06.2013

УДК 796.015.2:796.325

Є. П. Козак, Г. П. Ковальчук

ВПЛИВ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАСОБІВ НАВАНТАЖЕННЯ НА СТАН ТЕХНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

Стаття присвячена вдосконаленню процесу технічної підготовки волейболістів різних вікових груп.

Ключові слова: технічна майстерність, навчально-тренувальний процес, спеціальні засоби навантаження.

Актуальність. Досягнення високих спортивних результатів в умовах зростання конкуренції вимагає постійного вдосконалення технічної майстерності, яка надалі залишається однією з найважливіших в ефективній підготовці спортсменів високого класу. При цьому, рівень технічної підготовленості в більшості випадків досягається шляхом поєднання технічної і цілеспрямованої фізичної підготовки.

Підвищення спортивної майстерності волейболістів збірних команд країни перебуває в прямій залежності від розвитку юнацького волейболу, що викликає необхідність подальшого підвищення рівня і наукового обґрунтування системи підготовки резервів для команд майстрів.

Аналіз спеціальної науково-методичної літератури. Дослідження таких науковців, як: В.Г. Бауер, 1994; В.П. Філін, 1997; С.С. Єрмаков, 2001; В.М. Маслов, 2002; М.О. Носко, 2003 показують, що в наш час не вистачає методичних рекомендацій щодо навчання та вдосконалення технічної майстерності волейболістів, відсутні програми технічної підготовки у віковому аспекті і як наслідок – педагогічні рекомендації з методики спеціальної силовій підготовки. Практика змагальної діяльності показує, що гравці багатьох команд не повністю використовують той резерв майстерності, який може бути реалізований при достатньо досконалій методиці навчання.

Успішність підготовки спортсменів у сучасних умовах залежить від ефективності методів організації, управління та конт-